

ПОРУШЕННЯ САНІТАРНИХ ПРАВИЛ І НОРМ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ІНФЕКЦІЙНИМ ХВОРОБАМ ТА МАСОВИМ ОТРУЄННЯМ (СТАТТЯ 325 КК УКРАЇНИ): ТЕМПОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЇ У ЧАСІ

VIOLATION OF SANITARY RULES AND REGULATIONS ON THE PREVENTION OF INFECTIOUS DISEASES AND MASS POISONING (ARTICLE 325 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE): TEMPORAL PROBLEMS OF ACTION

Загиней-Заболотенко З.А., д.ю.н., професор,
завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

Мельник В.М., магістр права

Статтю присвячено розгляду проблеми темпоральної дії в часі статті 325 «Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням» Кримінального кодексу України. Визначено, що вказана норма двічі викладалася в новій редакції та двічі до неї було внесено зміни, які стосувалися коригування санкції частини першої цієї статті. Звертається особлива увага на вирішення «законодавчого ребусу», створеного Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 року № 530-ІХ, яким статтю 325 Кримінального кодексу України було викладено в новій редакції, у взаємозв'язку з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 року № 540-ІХ, яким визначено темпоральну дію статті 325 Кримінального кодексу України – протягом трьох місяців з дня опублікування першого з указаних Законів, тобто вказана стаття діяла до 18 червня 2020 року. На підставі загальнотеоретичних підходів до розуміння понять «чинність нормативно-правових актів у часі» та «дія нормативно-правових актів у часі» констатовано, що це різні правові поняття. Визначено, що визнання таким, що втратив чинність, нормативного акта чи його скасування не поновлює дію актів, які ним скасовані або визнані такими, що втратили чинність. Тобто припинення дії статті 325 Кримінального кодексу України не поновлює дію цієї статті в його попередній редакції, тобто дію самої кримінально-правової норми не поновлено. Відповідно всі наступні зміни до статті 325 Кримінального кодексу України, що були внесені коригуючи ми Законами України, а також вирок судів, які ухвалені у кримінальних провадженнях за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням є сумнівними з точки зору законності.

Ключові слова: епідемічна безпека, епідемічні хвороби, інфекційні хвороби, масові неінфекційні хвороби (отруєння), порушення правил і норм, кримінальне правопорушення, кримінально-правова норма, чинність кримінального закону у часі, дія кримінального закону, нормотворча техніка.

The article is devoted to the consideration of the problem of temporal action in the time of Article 325 "Violation of sanitary rules and norms for the prevention of infectious diseases and mass poisoning" of the Criminal Code of Ukraine. It is determined that this norm was twice set out in the new edition and twice it was amended, which concerned the adjustment of the sanction of part one of this article. Special attention is paid to the solution of the "legislative rebus" created by the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Preventing the Emergence and Spread of Coronavirus Disease (COVID-19)" dated March 17, 2020 No. 530-IX, by which Article 325 of the Criminal Code of Ukraine was set out in a new wording, in conjunction with the provisions of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Aimed at Providing Additional Social and Economic Guarantees in Connection with the Spread of Coronavirus Disease (COVID-19)" dated March 30, 2020 No. 540-IX, which defines the temporal effect of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine – within three months from the date of publication of the first of the specified Laws, that is, the specified article was valid until June 18, 2020. Based on general theoretical approaches to understanding the concepts of "the validity of normative legal acts in time" and "the effect of normative legal acts in time", it is stated that these are different legal concepts. It has been determined that the recognition as invalid of a normative act or its cancellation does not renew the acts that have been canceled or declared invalid. That is, the termination of Article 325 of the Criminal Code of Ukraine as amended by Law of Ukraine No. 530-IX of March 17, 2020 does not renew the effect of this article in its previous version, that is, the effect of the criminal law itself has not been renewed. Accordingly, all subsequent amendments to Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, which were made correcting us by the Laws of Ukraine, as well as court verdicts adopted in criminal proceedings for violation of sanitary rules and norms for the prevention of infectious diseases and mass poisoning are doubtful from the point of view of legality.

Key words: epidemic safety, epidemic diseases, infectious diseases, mass non-communicable diseases (poisoning), violation of rules and regulations, criminal offence, criminal law provision, validity of criminal law in time, effect of criminal law, rule-making technique.

Постановка проблеми. У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачається кримінальна відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, (ст. 325). У цю статтю протягом всього часу її дії вносилися зміни та доповнення. Двома законами вона була викладена в новій редакції. Одним із таких законів, а саме Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-ІХ (далі – Закон № 530-ІХ) [1] було створено черговий «законодавчий ребус», який перервав послідовний ланцюг темпоральної дії кримінально-правової норми, спрямованої на забезпечення епідемічної безпеки в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми кримінальної відповідальності за

порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням була предметом дослідження таких науковців, як А. А. Вознюк, М. В. В'юник, О. І. Плужник, С. С. Чернявський та інших. Розквіт уваги науковців до кримінально-правової характеристики складу кримінального правопорушення припав на «ковідні» роки. Саме в цей період було прийнято Закон № 530-ІХ, темпоральні наслідки якого характеризуватимуться в цій публікації та на які науковці не звертають увагу в своїх працях. Проблема темпоральної дії нормативно-правових актів неодноразово привертала увагу таких правознавців, як Н. М. Оніщенко, О. Плечій, Ю. А. Пономаренко, О. В. Пушняк, П. М. Рабинович, М. О. Теплюк, М. І. Хавронюк, О. І. Ющик, А. О. Шуліма та інші. Напрацювання цих авторів слугуватимуть теоретичним підґрунтям дослідження.

Метою статті є дослідження темпоральних проблем дії ст. 325 КК з урахуванням визначення її дії Законом № 530-IX.

Виклад основного матеріалу. Стаття 325 КК змінювалася кілька разів. При цьому характер та ступінь повноти таких змін був різним. Так, у нових редакціях ця стаття викладалася двічі – Законом України «Про внесення змін до статті 325 Кримінального кодексу України» від 17.03.2009 № 1125-VI (далі – Закон № 1125-VI) [2] та Законом № 530-IX [1]. Окрім того, зміни у ст. 325 КК вносилися Законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII (набрав чинності 01.07.2020) [3] та «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23.08.2023 № 3342-IX [4]. Окрім того, Закон № 530-IX, яким ст. 325 КК було викладено в новій редакції вдруге, слід розглядати у взаємозв'язку з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX [5]. Указаним Законом було внесено зміни у темпоральний розділ Закону № 530-IX, а тому їх слід розглядати у взаємозв'язку.

Якщо порівняти перші два закони, якими ст. 325 КК було викладено в новій редакції, то вбачається, що відрізняються вони істотно санкціями. Диспозиції вказаної статті залишилися незмінними. Так, за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань у редакції Закону № 1125-VI передбачалося покарання у виді штрафу до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років [2], а в редакції Закону № 530-IX – у виді штрафу від 1 000 до 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешту на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк [1]. Санкція ч. 2 ст. 325 КК однакова у редакціях обох Законів – позбавлення волі від 5 до 8 років.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII було змінено санкцію ч. 1 ст. 325 КК – збільшено розмір покарання у виді штрафу з «до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» на «від 2 000 до 5 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» та додано як альтернативне покарання позбавлення волі на строк до 3 років. Як було зазначено вище, цей Закон набрав чинності повністю та в цілому з 01.07.2020 [3].

Законом «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23.08.2023 № 3342-IX у санкції ч. 1 ст. 325 КК покарання у виді арешту на строк до 6 місяців замінено на нове покарання у виді пробаційного нагляду на строк до 3 років [4].

Попри вказані зміни, якими ст. 325 коригувалася, текст цієї статті КК на офіційному вебсайті Верховної Ради України залишився незмінним у тій редакції, в якій вона була викладена Законом № 530-IX.

Як було зазначено вище, темпоральна дія Закону № 530-IX та Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку

з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX повинна визначатися у взаємозв'язку.

Так, у прикінцевих та перехідних положеннях Закону не передбачалося жодних винятків стосовно дії норми ст. 325 КК у новій редакції та було зазначено, що він набирає чинності з дня його опублікування (тобто з 17.03.2020 – з моменту опублікування в офіційному виданні «Голос України»). Водночас Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX було внесено зміни до прикінцевих та перехідних положень Закону № 530-IX, відповідно до яких «темпоральна доля» редакції ст. 325 у розумінні вказаного Закону, стала строковою. Адже ним було визначено, що редакція ст. 325 КК *діє протягом трьох місяців з дня опублікування цього Закону*.

Тобто згідно з такими темпоральними особливостями дії норми, вміщеної у ст. 325 КК, її редакція як така, що була викладена Законом № 530-IX, діяла виключно упродовж трьох місяців з моменту опублікування цього Закону, тобто з 17.03.2020 (з моменту опублікування в офіційному виданні «Голос України»). *Дія ст. 325 КК у редакції Закону № 530-IX була припинена 18.06.2020*. Однак що означає таке припинення дії? Чи означає воно до повернення ст. 325 КК до редакції, яка існувала до моменту набрання чинності Законом № 530-IX?

Якщо проаналізувати судову практику після 18.06.2020, то вбачається, що суди, ухвалювали вироки за ст. 325 КК, призначаючи при цьому покарання засудженим у межах санкції ч. 1 цієї статті у редакції Закону № 530-IX [1]. Наприклад, вироком Овідіопольського районного суду Одеської області від 21.01.2021 особу було визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК, та призначено покарання, у виді штрафу в розмірі 1 000 НМДГ (17 000 грн) [6]; вироком Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 18.03.2021 у справі № 185/525/21 затверджено угоду про визнання винуватості, визнано особою винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 25 КК, та призначено узгоджене сторонами покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки, від якого засуджений звільнений з іспитовим строком (ст. 75 КК) [7]; вироком Суворовського районного суду м. Одеси від 23.11.2022 у справі № 523/18137/21 затверджено угоду про визнання винуватості, визнано особою винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 325 КК, та призначено узгоджене сторонами покарання у виді штрафу в розмірі 3 000 НМДГ (51 00 грн) [8].

Отже, як бачимо, суди й надалі застосовують ст. 325 КК у редакції Закону № 530-IX й після 18.06.2020, тобто після припинення її дії у редакції цього Закону. А сам законодавець, який визначив строк дії редакції ст. 325 КК у 3 місяці, створивши тим самим «законодавчий ребус», продовжив вносити зміни в цю статтю. Однак чи правомірно це?

Якщо проаналізувати формулювання прикінцевих та перехідних положень Закону № 530-IX, то вбачається, що законодавець передбачив, що ст. 325 КК *діє* в такій редакції протягом трьох місяців.

У теорії права поняття «дія нормативно-правових актів» та «чинність нормативно-правових актів» в працях окремих дослідників не розмежовуються. Наприклад, О. В. Пушняк стверджує, що за цими термінами стоїть одне поняття, що позначає початкову точку темпоральної (календарної) дії (чинності) нормативно-правового акта [9]. П. М. Рабінович часову дію нормативно-правових актів характеризує таким показником, як момент набуття таким актом чинності, тобто початку його дії [10, с. 214]. Друга точка зору полягає в тому, що чинність є передумовою дії нормативно-правових актів. Вона відображена в наукових

працях багатьох науковців, зокрема Н. М. Пархоменко [11, с. 177], М. О. Теплока [12, с. 195–96], А. О. Шуліми [13, с. 70] та інших. Так, на думку М. О. Теплока, «...чинність закону виступає як фактор, від наявності або відсутності якого безпосередньо залежить дієвість закону... Фактично йдеться про те, що процес перетворення закону в чинний закон ... виявляється необхідною умовою, від якої залежить його регульовальна дія» [12, с. 19]. Окремі дослідники виокремлюють ще одне поняття – «юридична сила», яке, на їх думку, охоплює поняття «чинність» та «дія» нормативно-правового акта [13, с. 70].

Згідно з Законом України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX дія нормативно-правового акта у часі – це реалізація нормативно-правового акта щодо суспільних відносин, що виникли після набрання ним чинності або до набрання ним чинності і тривали станом на дату набрання актом чинності. Дія нормативно-правового акта поширюється на суспільні відносини, що виникли (тривають) після набрання ним чинності, якщо інше не передбачено Конституцією України чи законом. Дія нормативно-правового акта починається з моменту набрання ним чинності, якщо інше не передбачено законом, і закінчується моментом припинення його дії (частини 1, 2 ст. 57). Як передбачено в ч. 6 ст. 57 вказаного Закону, моментом припинення дії нормативно-правового акта є 24 година дня відповідного строку (терміну), якщо інше не визначено Конституцією України, законом або більш пізній строк (термін) не встановлено самим нормативно-правовим актом. Однією з підстав припинення дії нормативно-правового акта згідно з п. 2 ч. 1 ст. 58 Закону України «Про правотворчу діяльність» є закінчення строку (терміну) їх дії, у разі якщо такий строк (термін) визначено у відповідному нормативно-правовому акті. У випадку, передбаченому цим пунктом, суб'єкт правотворчої діяльності не приймає додатково рішення про втрату чинності цим нормативно-правовим актом або окремих його структурних елементів. Такий нормативно-правовий акт або окремих його структурних елементів втрачає чинність у строк (термін), визначений у цьому нормативно-правовому акті [14].

Таким чином, як вбачається з аналізу темпоральних властивостей Закону № 530-IX, він втратив дію через три місяці з дня його опублікування. Тобто саме з цього моменту він перестав регулювати відповідні суспільні відносини. Отже з 18.06.2020 застосування ст. 325 КК у редакції Закону № 530-IX є нелегітимним та ставить під сумнів ухвалені судами вироки за цією статтею.

Однак чи припинення дії статті у редакції відповідного закону «реанімує» її попередню редакцію, яка існувала до моменту набрання чинності законом № 530-IX, який визначив темпоральні рамки дії ст. 325 КК у новій редакції? Вважаємо, що ні.

З огляду на формулювання темпоральних властивостей дії у часі редакції ст. 325 КК у Законі № 530-IX з ура-

хуванням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX, вбачається, що законодавець визначив чіткий час дії ст. 325 КК у новій редакції, а саме три роки. Жодних Законів України, якими б продовжувалася дія вказаної статті, Верховна Рада не приймала. На думку судді Верховного Суду Я. Берназюка, «за загальним правилом, визнання таким, що втратив чинність, нормативного акта чи його скасування не поновлює дію актів, які ним скасовані або визнані такими, що втратили чинність; дія нормативного акта поновлюється шляхом прийняття аналогічного нового акта або нового акта, що містить спеціальну норму про відновлення дії попереднього акта та визначення спеціального порядку такого відновлення регулювання відповідних правовідносин. Аналогічна позиція міститься у пункті 32 Правил підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 870 від 06.09.2005» [15].

Насправді, п. 32 вказаних Правил передбачено, що визнання таким, що втратив чинність, акта Кабінету Міністрів України чи його скасування не поновлює дію актів, які визнані ним такими, що втратили чинність, чи які скасовані таким актом. Дія акта Кабінету Міністрів України поновлюється шляхом прийняття відповідного акта або із зазначенням в тексті акта про визнання таким, що втратив чинність, акта Кабінету Міністрів України, чи про його скасування [16]. Схоже положення у Законі України «Про правотворчу діяльність» відсутнє.

Таким чином, урахуовуючи викладене, доходимо висновку, що стаття 325 КК на сьогодні не діє, а тому до неї не можуть вноситися жодні зміни і тим більше ухвалюватися вироки. Відповідна нормотворча та правозастосовна діяльність в цьому контексті є незаконною, що може зумовити негативні правові наслідки, особливо в конкретних ситуаціях правозастосування.

Водночас, на нашу думку, для уникнення негативних ситуацій у правозастосуванні, а також з метою забезпечення кримінально-правової протидії порушенню санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням доцільно розглянути питання про викладення статті 325 КК у новій редакції, тобто про поновлення дії відповідної кримінально-правової норми і спосіб та в порядку, передбаченому законодавством України.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури, темпоральних властивостей ст. 325 КК у редакції Закону № 530-IX дозволяє дійти висновку, що на сьогодні її дія припинена 18.06.2020, а попередня редакція цієї статті не поновлена. Відповідно внесення змін до ст. 325 КК, що має місце у нормотворчій діяльності на сьогодні, а також ухвалення вироків у кримінальних провадженнях за вказаною статтею є таким, що не відповідає принципу законності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <http://surl.li/tifeb> (дата звернення 29.04.2024).
2. Про внесення змін до статті 325 Кримінального кодексу України» від 17.03.2009 № 1125-VI. URL: <http://surl.li/tifhx> (дата звернення 29.04.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII. <http://surl.li/bqscb> (дата звернення 29.04.2024).
4. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. <http://surl.li/tifhk> (дата звернення 29.04.2024).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX. <http://surl.li/tifhf> (дата звернення 29.04.2024).
6. Вирок Овідіопольського районного суду Одеської області від 21.01.2021 URL: <http://surl.li/tifgz> (дата звернення 29.04.2024).
7. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 18.03.2021 у справі № 185/525/21. URL: <http://surl.li/tifgu> (дата звернення 29.04.2024).

8. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 23.11.2022 у справі № 523/18137/21. URL: <http://surl.li/tifgo> (дата звернення 29.04.2024).
9. Пушняк О. В. Набуття чинності нормативно-правовими актами в Україні. *Форум права*. 2010. № 4. С. 748–754. URL: <http://surl.li/tifgh> (дата звернення 29.04.2024).
10. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 2 / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова ред.) та ін. Київ: Укр. енциклопедія. 1998. 744 с.
11. Дія права: інтегративний аспект: монограф. / кол. авторів; відп. Ред. . М. Оніщенко. Київ: Юридична думка, 2010. 360 с.
12. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення законну в дію монограф. Київ: Парламентське вид-во. 2013. 360 с.
13. Шуліма А. О. «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 64–74.
14. Про правотворчу діяльність Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <http://surl.li/otufp> (дата звернення 29.04.2024).
15. Берназюк Я. Дія закону у часі: особливості правозастосовної практики Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Офіційний вебсайт Верховного Суду. URL: <http://surl.li/tiffu> (дата звернення 29.04.2024).
16. Правила підготовки проектів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 № 870. URL: <http://surl.li/tiffo> (дата звернення 29.04.2024).